

**TRANSFORMATION
OF THE SCIENTIFIC AREA IN THE CONTEXT
OF CONTEMPORARY CHALLENGES**

Scientific monograph

Riga, Latvia

2025

UDK 001(082)
MO045

Title: Transformation of the scientific area in the context of contemporary challenges
Subtitle: Scientific monograph
Scientific editor and project director: Anita Jankovska
Authors: Yuliia Vakal, Olha Molodchenkova, Yaroslav Fanin, Maksym Hanchuk, Viktoriia Skyba, Olena Venhrina, Nataliia Dankevych, Oksana Dobrovolska, Ganna Solodovnyk, Olena Shapovalova, Yakiv Vorobiov, Olesia Pavlenko, Yuri Bandazheuski, Nataliia Dubovaya, Olena Serhieieva, Volodymyr Pundiev, Hanna Ivaniuk, Svitlana Tsybulska, Nataliia Pavliuk, Tetiana Spychak, Oleksandr Korchev, Nataliia Bilous, Liudmyla Diachuk, Inna Dovzhenko, Roksolana Verbova, Oleg Baklan, Tetiana Fedorenko, Larysa Yerofieienko, Iryna Ihnatchenko, Yaroslava Ryabchenko, Yakym Yakymovych, Piotr Zięba, Paulina Kolisnichenko, Inna Boychuk, Yevhen Vorobets, Taisiia Martynova, Andrii Tatarchenko
Publisher: Publishing House "Baltija Publishing", Riga, Latvia
Available from: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/676>
Year of issue: 2025

All rights reserved. No part of this book may be reprinted or reproduced or utilized in any form or by any electronic, mechanical, or other means, now known or hereafter invented, including photocopying and recording, or in any information storage or retrieval system, without permission in writing from the publisher and author.

Transformation of the scientific area in the context of contemporary challenges : Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. 692 p.

ISBN: 978-9934-26-631-7

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-631-7-1>

This scientific monograph presents research on theoretical and practical areas of science in the context of contemporary challenges. The publication encompasses a wide range of subjects within the natural and agricultural sciences, legal and economic sciences, as well as philological and pedagogical sciences. The publication is intended for a wide range of readers, including scientists, educators, postgraduate students, and students.

© Izdevniecība "Baltija Publishing", 2025
© Authors of the articles, 2025

Table of Contents

CHAPTER «BIOLOGICAL SCIENCES»

Yuliia Vakal

AGE-RELATED DYNAMICS
OF BIOCHEMICAL MARKERS OF THE BLOOD SYSTEM 1

Olha Molodchenkova, Yaroslav Fanin

PHENOLIC METABOLISM, ANTIOXIDANT PROCESSES,
AND LIPID METABOLISM IN WHEAT AND BARLEY PLANTS:
ROLE IN PROTECTIVE RESPONSES AGAINST
FUNGAL PHYTOPATHOGENS. 36

CHAPTER «AGRICULTURAL SCIENCES»

Maksym Hanchuk, Viktoriia Skyba

IDENTIFICATION OF EROSION-PRONE AREAS
OF SOIL COVER IN THE ZAPORIZHZHIA REGION. 69

CHAPTER «ENGINEERING SCIENCES»

Olena Venhrina

DO RAG SYSTEMS PROVIDE AN ADVANTAGE?
AN EMPIRICAL STUDY OF CHATGPT AND NOTEBOOKLM
EFFECTIVENESS IN GENERATING ACADEMIC TESTS. 89

Nataliia Dankevych

ORGANIZATIONAL AND TECHNOLOGICAL APPROACHES
TO IMPLEMENTING THERMAL MODERNIZATION MEASURES
TO IMPROVE THE ENERGY EFFICIENCY OF BUILDINGS. 107

Oksana Dobrovol'ska

RECONSTRUCTION OF ENGINEERING NETWORKS
AND EQUIPMENT IN THE CONTEXT
OF THE RECONSTRUCTION OF UKRAINE. 139

Ganna Solodovnyk, Olena Shapovalova

CHOICE OF INFORMATION TOOLS
FOR LEARNING UNDER MODERN CHALLENGES. 169

CHAPTER «PHISICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES»

Yakiv Vorobiov

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF FORMING STUDENTS' MATHEMATICAL COMPETENCE IN THE PROCESS OF STUDYING HIGHER MATHEMATICS FOR SPECIALISTS/NON-SPECIALISTS	195
---	-----

CHAPTER «CHEMICAL SCIENCES»

Olesia Pavlenko

NANOMATERIALS BASED ON CERIUM OXIDE AND DYSPROSIUM OXIDE DOPED WITH RARE-EARTH ELEMENT OXIDES (REVIEW)	224
--	-----

CHAPTER «MEDICAL SCIENCES»

Yuri Bandazheuski, Nataliia Dubovaya

FOLATE CYCLE GENES AND ADAPTATION PROCESSES IN CHILDREN LIVING NEAR THE CHERNOBYL EXCLUSION ZONE	242
--	-----

CHAPTER «PSYCHOLOGICAL SCIENCES»

Olena Serhieieva, Volodymyr Pundiev

DEVELOPMENT OF CAREER ORIENTATIONS AMONG HIGHER EDUCATION STUDENTS IN THE CONTEXT OF A NEW REALITY	261
--	-----

CHAPTER «PEDAGOGICAL SCIENCES»

Hanna Ivaniuk, Svitlana Tsybulska

PERIODISATION OF THE DEVELOPMENT OF POSTGRADUATE TEACHER TRAINING IN INDEPENDENT UKRAINE (1991 – 2024)	293
--	-----

Nataliia Pavliuk

EUROPEAN APPROACHES TO INCLUSIVE LANGUAGE EDUCATION OF CHILDREN IN UKRAINE	327
--	-----

CHAPTER «PEDAGOGICAL SCIENCES»

PERIODISATION OF THE DEVELOPMENT OF POSTGRADUATE TEACHER TRAINING IN INDEPENDENT UKRAINE (1991 – 2024)

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ (1991 – 2024)

Hanna Ivaniuk¹

Svitlana Tsybulska²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-631-7-12>

Abstract. Based on the results of studying theoretical and historiographical sources and documents from the 166th fund of the Central State Archives of Ukraine, the periodisation of the development of postgraduate pedagogical education in Ukraine (1991–2024) is highlighted. The subject of scientific research is quantitative and qualitative changes in the progress of postgraduate pedagogical education in the context of new social goals, objectives and tasks that postgraduate pedagogical education fulfilled in a specific period of history. The study of this topical scientific problem is based on an understanding of the influence of social, cultural, economic and pedagogical factors on the progress of the education sector. The methodological basis of historical educational research consists of paradigmatic, systemic, socio-cultural and chronological approaches, which made it possible to comprehensively study the scientific problem in the context of the restructuring of postgraduate teacher education on a new,

¹ Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Educology
and Psychological and Pedagogical Sciences,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Ukraine

² Postgraduate student of the Department of Education
and Psychological and Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer at the Institute of Postgraduate Education,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Ukraine

personality-oriented paradigm in the era of the formation and development of the education system of independent Ukraine. *The purpose* of the study is to substantiate the periodisation of the transformation and qualitative step-by-step progress of postgraduate teacher education in Ukraine (1991–2024). In accordance with the objective, the tasks that clarified the logic of scientific research were solved: to clarify the state of research on the problem in contemporary scientific discourse; to substantiate the periodisation of the development of postgraduate teacher education in Ukraine, taking into account social and pedagogical criteria (within the specified chronological limits); characteristics of factors influencing the development of the education sector. *As a result*, in accordance with the developed periodisation of the development of the studied socio-educational phenomenon within the chronological limits of 1991–2024, two periods and stages in each of them have been identified and characterised. Period I (1991–2005) – transformation of the goals, objectives, content, and organisation of postgraduate teacher education in the context of the transition from a normative knowledge-based to a person-oriented paradigm;) Two stages have been specified and characterised: the establishment of a system of postgraduate education for teaching staff in the context of the revival and development of national education in independent Ukraine (1991–1997); the transformation of the civilisational achievements of previous years in the context of the implementation of a new model of education (1998–2005). Period II (2006–2024) – modernisation of the postgraduate teacher education system in the context of European integration. Within the chronological framework of this period, two stages are distinguished: (2006–2014) – introduction of innovative teaching technologies into postgraduate teacher education in the context of European integration; (2015–2024) – modernisation and development of postgraduate teacher education in the context of reforming the Ukrainian education system. *Practical implications.* A retrospective analysis of the main regulatory and legislative documents concerning postgraduate teacher education in Ukraine reflects the stages of its development and changes in its objectives, organisation, content and technologies in line with the social needs of independent Ukraine. Historical and pedagogical studies of the peculiarities of the development of postgraduate teacher education in Ukraine within the

outlined chronological limits give grounds for concluding that there is a lack of comprehensive research on this scientific problem in the modern scientific field.

1. Вступ

Своєчасність дослідження розвитку післядипломної педагогічної освіти в окреслених територіальних і хронологічних межах зумовлена зміною мети, завдань, організаційного та змістово-технологічного забезпечення її поступу в річищі трансформації освітніх парадигм – від нормативно-знанневої до особистісно орієнтованої. За цих умов важливо критично осмислити історичні віхи поступу післядипломної педагогічної освіти в структурі системи освіти України задля виокремлення продуктивних здобутків, що можуть слугувати для адаптації в сучасний освітній простір, а також виявлення гальмівних чинників у поступі цієї освітньої галузі задля їх нівелювання у нинішній час. Вибір хронологічних меж дослідження зумовлено суттєвими історичними, суспільно-політичними, економічними та освітніми трансформаціями в Україні. Нижня межа окреслюється 1991 роком, коли відбулось проголошення Української незалежної держави (Акт від 24 серпня 1991 р.) [44]. Саме це актуалізувало потребу в оновленні цілей, завдань і структури, організаційного та змістово-технологічного забезпечення функціонування якісно нової моделі післядипломної педагогічної освіти. Верхня межа визначена 2024 роком, що пов'язано із затвердженням «Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» [37], окресленими перспективами щодо прийняття Закону України «Про освіту дорослих» та необхідністю стратегічного перегляду освітньої політики на новому етапі розвитку галузі [43].

Розроблена періодизація розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні (1991–2024) ґрунтується на наукових ідеях становлення і розвитку системи освіти нової (пострадянської) доби. В окреслених хронологічних межах у післядипломній педагогічній освіті напрацьовано значні наукові та практичні здобутки, що містять розвивальний потенціал. Висвітлена в тексті періодизація розвитку післядипломної педагогічної освіти ґрунтується на методологічних підходах, обґрунтованих сучасними українськими вченими. Вибір методологічних підходів до періодизації історико-освітніх процесів здійснено з опорою

на наукові ідеї Н. Гупана, щодо важливості аналізу соціокультурних змін у перебігу еволюції історико-освітніх процесів [6]. Суголосним до окресленої ідеї є трактування В. Примакової, щодо кореляції процесу підвищення кваліфікації працівників освіти із низкою факторів: історичних та культурологічних; політичних, соціально-економічних у вимірі певного часу; досягненнями науково-технічного прогресу та розвитком методології; тенденціями в освіті України та готовністю вчителів до змін [26].

2. Методологія дослідження

Періодизацію розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні (1991–2024) розроблено на засадах провідних методологічних підходів: парадигмального, системного, соціально-культурного, хронологічного – з урахуванням принципів об'єктивності, інтердисциплінарності, зумовленості внутрішніх соціально-педагогічних і зовнішніх соціально-культурних зв'язків.

Окреслені в темі хронологічні межі належать до доби розвитку освіти в незалежній Україні, що характеризується зміною освітньої парадигми. Тому обраний парадигмальний підхід дав змогу увиразнити особливості поступу освітньої галузі в умовах зміни нормативно-знанневої освітньої парадигми на особистісно орієнтовану, що вплинуло на перебіг розвитку післядипломної педагогічної освіти на тлі розбудови та реформування системи освіти України. За визначенням українського вченого С. Гончаренка, парадигма є певним стандартом, що впливає на характер освітнього поступу [4]. Системний підхід до періодизації полягає в дослідженні розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні (1991–20-ті рр. ХХІ ст.) як цілісної множини елементів у сукупності їх взаємозв'язків у структурі системи освіти. Хронологічний підхід дав змогу виявити характер динаміки післядипломної педагогічної освіти у певних відтинках історії. Соціально-культурний підхід уможливив встановлення впливу соціальних, економічних, культурних зв'язків на трансформацію та поступ післядипломної педагогічної освіти (в окреслених хронологічних межах), розвиток суспільно необхідних професійних і особистих якостей педагогічних кадрів, важливих для розвитку шкільної освіти молодшої генерації. Наукові судження ґрунтуються на розумінні перетворювальної

функції науки, що полягає в неупередженому об'єктивному аналізі особливостей історичного поступу освіти в різні періоди та на різних етапах і обґрунтування зв'язків між різними чинниками, що впливають на продуктивні зміни або гальмують їх [14, с. 18].

3. Актуалізація проблеми у сучасному науковому дискурсі

Проблема періодизації історико-освітніх явищ і процесів, які відображають перебіг певних подій та фіксують незаперечні факти з притаманними їм типовими характеристиками, розглядається в наукових джерелах в руслі її багатовекторності. Різні аспекти наукового пошуку, зумовлені світоглядними та методологічними зрушеннями в історії науки про освіту, висвітлені в працях низки сучасних українських дослідників: О. Адаменко [1], Л. Березівської [3], Н. Гупана [5; 6], Н. Дічек, [9], О. Любара [22], Н. Савченко [47], О. Сухомлинської [54; 55].

Зокрема в наукових доробках О. Адаменко [1], Н. Савченко [47], О. Сухомлинської [54, 55] висвітлено методологічні аспекти розвитку системи освіти в Україні, розкрито методи та принципи досліджень в царині історії освіти, які є функціональними. У контексті проблематики роботи дослідницький інтерес становить авторське обґрунтування О. Любара [22] особливостей розвитку післядипломної педагогічної освіти в структурі системи освіти України. Заслуговує на увагу науковий доробок українських дослідників історії освіти О. Любара, М. Стельмаховича, Д. Федоренка [22], які обґрунтували особливості поступу української педагогічної думки з найдавніших часів (від народної педагогіки) – до років розвитку системи освіти в незалежній Україні. Науковий інтерес становлять розкриті цими вченими методи періодизації історико-освітніх явищ і процесів: конкретно-історичний, порівняльно-історичний, ретроспективний аналіз, які можуть бути адаптовані в сучасні дослідження розвитку післядипломної педагогічної освіти в окреслених територіальних і хронологічних межах.

Оскільки освіта (зокрема і післядипломна педагогічна) є галузь соціальна, для розроблення періодизації її розвитку важливо врахувати й особливості соціально-культурного контексту. Цю ідею виражено сучасною українською вченою О. Сухомлинською. Зокрема на засадах культурно антропологічного та цивілізаційного підходів учена

виокремлює сім періодів розвитку педагогічної думки на теренах України. У контексті висвітленої в статті проблематики дослідження значущим є VII період розвитку педагогічної думки в річці становлення системи освіти незалежної України [54, с. 58, 65].

З-поміж історіографічних джерел із порушеної проблеми варто виокремити дослідження українського вченого С. Крисюка. У монографії «Розвиток післядипломної освіти педагогічних кадрів в Україні (1944-1995 р.)» розглянуто історичні, теоретико-методологічні, організаційно-педагогічні аспекти розвитку післядипломної освіти в Україні (в радянську добу та роки її становлення в незалежній Україні) [19; 108].

Окремі аспекти розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів у хронологічних межах 70-х рр. ХХ ст. – 2004 р. розкриває Н. Чепурна [58]. Дослідниця вважає, що саме з проголошенням незалежності України забезпечувався стабільний розвиток підвищення фахового рівня педагогічних працівників та посилювалися концептуальні засади функціонування системи післядипломної освіти на всіх рівнях управління: державному, обласному, міському /районному, шкільному.

Регіональні аспекти післядипломної педагогічної освіти АРК (1921–2006) у річці освітніх реформ тих років висвітлено О. Червінською [59]. Науковий інтерес становлять виокремлені та охарактеризовані дослідницею історичні періоди у діяльності інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Дослідницький інтерес становлять наукові підходи І. Жорової [11], В. Примакової [26], Г. Чух [60] до періодизації післядипломної педагогічної освіти вчителів (початкової школи, природничої, філологічної освітніх галузей); дослідниці пропонують власне бачення етапів становлення та розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні в руслі еволюції цілей, змісту, методологічних засад і розвитку професіоналізму вчителів.

Попри численні напрацювання в історико-освітньому полі суголосних наукових проблем, недостатньо висвітленою залишається періодизація розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні (1991–2024), що дає змогу розкрити цільові, організаційні, змістово-технологічні особливості поступу освітньої галузі.

4. Сутність поняттєвого апарату дослідження

Характеристика сутності базового поняття «періодизація» у сучасному науковому дискурсі дає змогу обрати стратегію дослідження окресленої проблеми. Так, Л. Зашкільняк розглядає окреслене поняття «періодизація» (від грец. *περίοδος* – обхід, колооберт, певний проміжок часу) як раціональний спосіб упорядкування масиву емпіричної та теоретичної інформації за часовою протяжністю задля поглиблення пізнання і розуміння особливостей змінних станів об'єктів навколишнього світу [12].

Для розв'язання мети і завдань ми опираємося на наукові здобутки сучасних українських учених. У науковому доробку О. Сухомлинської чільне місце належить методології періодизації педагогічної думки, що дає змогу визначити генезу та еволюцію ідей, концепцій, методів, тенденцій розвитку, виявлення її внутрішніх закономірностей та наукового узагальнення [55, с. 37–54]. Для теоретичного обґрунтування наукових підходів до періодизації та уточнення хронологічних меж розвитку післядипломної педагогічної освіти важливе значення мають наукові ідеї, запропоновані Н. Гупаном у монографії «Українська історіографія історії педагогіки». Автор наведеної праці вважає першорядним для періодизації логічне розмежування досліджуваного періоду, врахування якісної характеристики відносно самостійних окремих етапів – складових періоду; загальних і специфічних закономірностей розвитку суспільного життя та генези проблеми [6, с. 19]. Суголосні міркування щодо періодизації як процедури науково обґрунтованого розподілу історико освітньої реальності на періоди, що відрізняються між собою, містять наукові узагальнення В. Курила [21, с. 35].

У сучасних наукових джерелах періодизацію історико-освітніх процесів структурно представляють певною послідовністю – епоха, період, етап. Епоха розглядається як розлогий хронологічний відтинок розвитку (історико-освітнього процесу), що вирізняється сукупністю спільних ознак і відмежовує його від інших великих історичних проміжків. Межі епохи, зазвичай, окреслюються ключовими соціально-історичними явищами та процесами, діяльністю особистостей, які істотно вплинули на поступ освіти у сув'язі з цілями певного відрізка історії. Період постає як відносно завершений відрізок у межах певної епохи, який охоплює послідовність подій чи явищ, об'єднаних

внутрішньою логікою розвитку, спільними закономірностями та єдністю соціокультурного змісту. Хронологічні межі періоду визначаються системними зрушеннями у суспільних відносинах, освітній політиці, наукових парадигмах. Етап характеризується як відтинок часу, що перебуває в розвитку і характеризує властиві для нього особливості щодо зміни цілей, мети, завдань розвитку післядипломної педагогічної освіти [5].

За результатами аналізу документів із 166 фонду ЦДВО України, вивчення наукових праць з проблематики дослідження за обраними методологічними підходами та суспільним і педагогічним критеріями розроблено періодизацію розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні в хронологічних межах (1991–2024); виділено два періоди: I період (1991–2005) – трансформації цілей, мети, змісту, організації післядипломної педагогічної освіти в умовах переходу від нормативно-знанневої до особистісно орієнтованої парадигми; II період (2006–2024) – модернізації системи післядипломної педагогічної освіти в умовах євроінтеграції. У хронологічних межах кожного періоду виокремлено етапи. У роки першого періоду (1991–2005) уточнено та схарактеризовано два етапи: становлення системи післядипломної освіти педагогічних кадрів в умовах відродження і розвитку національної освіти в незалежній Україні (1991–1997); трансформації цивілізаційних здобутків підвищення кваліфікації попередніх років в умовах реалізації нової моделі освіти (1998–2005). У роки другого періоду (2006–2024) виокремлено також два етапи: упровадження у післядипломну педагогічну освіту інноваційних технологій навчання в умовах євроінтеграції (2006–2014); модернізації і розвитку післядипломної педагогічної освіти в контексті реформування системи освіти України (2015–2024).

5. Характеристика періодів та етапів

Період трансформації цілей, мети, змісту, організації післядипломної педагогічної освіти в умовах переходу від нормативно-знанневої до особистісно орієнтованої парадигми (1991–2005) зумовлений розбудовою системи освіти в незалежній державі та становленням ринкових відносин, що докорінно змінили суспільне замовлення щодо підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у структурі системи освіти

України. Цих років відбувається перетворення її цілей, мети, завдань, змісту й організаційних засад в особистісно орієнтованому парадигмальному полі [17; 18; 29; 31; 41].

Варто зауважити, що 90-х років перехід від попередньої системи освіти був поступовим, тому післядипломна педагогічна освіта та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів значним чином характеризувалися централізованим плануванням, пріоритетом державних інститутів підвищення кваліфікації та орієнтацією на вузькогалузеві потреби. Зміна освітньої парадигми зумовила потребу у переорієнтації мети, завдань, змісту та організації підвищення кваліфікації педагогів і післядипломної педагогічної освіти на задоволення індивідуальних освітніх потреб педагогів, розвиток їхньої професійної компетентності та готовності до викладання в загальноосвітній школі соціально-культурної компоненти змісту освіти (краєзнавства, історичного краєзнавства, музейної педагогіки, народного мистецтва, народних ремесел).

У роки першого періоду на етапі становлення системи післядипломної освіти педагогічних кадрів в умовах відродження і розвитку національної освіти в незалежній Україні (1991–1997) відбулось формування нормативно-правової бази, що забезпечувала функціонування освітньої галузі й післядипломної освіти зокрема. На цьому етапі першим реальним кроком на шляху становлення та розвитку системи післядипломної педагогічної освіти було ухвалення Верховною Радою УРСР 23 травня 1991 р. нового Закону УРСР «Про освіту», у нормах якого вперше післядипломну підготовку було включено до системи освіти, визначено поняттєво-категоріальний апарат, встановлено перелік освітніх установ, що належали до сфери післядипломної освіти [41]. Цих років відбулось становлення післядипломної освіти педагогічних кадрів (підвищення кваліфікації) в незалежній Україні. Українські науковці долучилися до розроблення Концепції безперервного підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних кадрів [16]. Згідно з нею до структури післядипломної педагогічної освіти належав Центральний інститут удосконалення вчителів (пізніше Український інститут підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти), 25 обласних інститутів підвищення кваліфікації та відповідний інститут Автономної республіки Крим. Діяльність факультетів підвищення кваліфікації організаторів народної освіти, курсів підвищення кваліфі-

кації для вчителів-предметників адаптовано до нових суспільних запитів, насамперед здійснювалась підготовка та перепідготовка вчителів до викладання нових предметів. Питаннями підвищення кваліфікації на місцевому рівні опікувались 729 рай(міськ)методкабінетів [16]. У річищі основних положень Закону (1991) «Про освіту» було оприлюднено концептуальні засади її реформи. Цей напрям унормовано в Державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ століття)» [29]. Цей документ був розглянутий і схвалений Першим з'їздом педагогічних працівників України (грудень 1992 р.) [67; 68; 69] та затверджений Кабінетом Міністрів (постанова № 896 від 3 листопада 1993 р.) [29]. Документ утвердив нові завдання післядипломної педагогічної освіти, а саме: поглиблене розширення професійних знань і вмінь педагогів у межах обраної спеціальності; здобуття вищого рівня кваліфікації, наукового ступеня, що ґрунтується на попередньо здобутій освіті та накопиченому практичному досвіді. Реалізація, наведеного в тексті програмного документа, передбачала забезпечення пріоритетного розвитку та досягнення якісно нового стану післядипломної педагогічної освіти в Україні.

На якісний поступ післядипломної педагогічної освіти мав вплив Закон УРСР «Про мови в Українській РСР» (від 1 січня 1990) та Наказ Міністерства освіти України «Про додаткові заходи на виконання Закону «Про мови в Українській РСР в системі Міністерства освіти України» № 123 від 07.09.1992 [65; 70]. На цій підставі до 1 вересня 1993 року мало бути завершено переведення навчальних закладів /підрозділів /системи післядипломної освіти на викладання та навчання державною мовою [65].

Інститути удосконалення вчителів забезпечували потреби у підвищенні кваліфікації педагогів усіх шкіл, навчання в яких здійснювалось мовами національних меншин. На базі факультетів підвищення кваліфікації вчителів (ФПКВ), спеціальних факультетів вищих навчальних закладів та Інститутів удосконалення вчителів (ІУВ) проводилась підготовка вчителів для забезпечення функціонування української мови як державної [66]. Управління післядипломної освіти, факультети підвищення кваліфікації та спеціальні факультети розробляли для педагогів навчально-методичну літературу українською мовою. Така політика держави сприяла розширенню поля суспільного функціонування

української мови в закладах освіти. Впродовж 1991–1992 рр. було відкрито 304 українськомовні школи, значно зросла кількість предметів, які викладались українською та академічних груп у вищих навчальних закладах, де викладання велось державною мовою. Водночас гарантований державою вільний вибір мови навчання дітей для етнічних меншин сприяв розширенню мережі підготовки вчителів [19].

В умовах усталення нормативно-правової бази функціонування системи освіти в Україні відбувалось оновлення та зміна концепції викладання історичних та природничих дисциплін. З метою підвищення кваліфікації педагогів проводили семінари для методистів обласних інститутів/центрів удосконалення вчителів, завідувачів кафедрами/кабінетами методик вкладання зазначених вище за текстом предметів, голів методичних об'єднань вчителів, що сприяло впровадженню нового змісту навчання, поліпшенню організаційного та методичного забезпечення курсової підготовки вчителів. Оволодіння прогресивними методиками і технологіями навчання сприяло підготовці педагогів до роботи за новими програмами та альтернативними підручниками [61; 62; 63; 64; 75]. Для забезпечення докорінних змін у школі відповідно до вимог, визначених у «Концепції середньої загальноосвітньої школи України» (затвердженої 12 вересня 1991 року), заклади післядипломної педагогічної освіти здійснювали курсову підготовку, яка мала забезпечити реалізацію культуротворчої функції школи на демократичних і гуманістичних засадах, що ґрунтуються на національних та загальнолюдських цінностях [2, с. 358].

Важливим напрямком діяльності Інститутів удосконалення вчителів була організація всеукраїнських і обласних курсів та семінарів з упровадження передового (перспективного) педагогічного досвіду. Популяризувались в освітянських осередках актуальні форми підвищення кваліфікації, що проводилися безпосередньо у закладі авторів ідей. Значна увага спрямовувалась на забезпечення педагогів необхідною професійною підтримкою. До психолого-педагогічного супроводу підвищення кваліфікації педагогів долучалися вчені, методисти та автори педагогічних знахідок [19, с. 145].

З метою забезпечення цілісного науково-методичного підходу до реалізації політики у сфері навчання, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації у 1996 р. затверджено Концепцію безперерв-

ного підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних кадрів. Нормативним документом розгорнуто стратегію розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні з урахуванням перспективи до XXI століття [16].

До позитивних зрушень I етапу (1991–1997), що розглядаємо в хронологічних межах I періоду, варто віднести: оновлення змісту післядипломної освіти, актуалізацію науково-методичної підтримки педагогів, інтеграцію наукових досягнень з практикою освіти, інформатизацію та технологізацію курсової підготовки, орієнтацію на самоосвіту в міжкурсний період [45]. З метою задоволення потреб закладів освіти у фахівцях широкого профілю було суттєво розширено мережу факультетів перепідготовки кадрів, які забезпечують здобуття додаткової спеціальності на базі наявної вищої педагогічної освіти [19].

Попри представлені здобутки, цих років мали місце гальмівні чинники у поступі післядипломної педагогічної освіти. До таких належить економічна неспроможність адекватного фінансування галузі, спричинена переходом до ринкових відносин; часткове виконання стратегій і концепцій в умовах розбалансованої нормативно-правової бази (концепції та стратегії часто залишались на папері та не були впроваджені в життя із-за швидких суспільних змін). Про складну економічну ситуацію свідчать Рішення колегії Міністерства освіти України [71; 72], доповідні записки [73] про організацію перепідготовки на спеціальних факультетах вищих навчальних закладів України тих верств населення, що залишилися без роботи, зокрема і вчителів.

На етапі трансформації цивілізаційних здобутків підвищення кваліфікації попередніх років в умовах реалізації концепту нової моделі освіти (1998–2005) післядипломна педагогічна освіта розвивалась відповідно до завдань перехідного періоду, а саме: пошуку нових технологій, ефективних методів та засобів навчання. Як засвідчують документи тих років, суперечливий характер поступу післядипломної педагогічної освіти полягав у соціально-економічній площині. Так, упродовж 1998 року звільнено 34,5 тис. вчителів загальноосвітніх шкіл. 1999 року їхня чисельність зросла ще на 18,9 тис. осіб. Така ситуація розгорталась у зв'язку із закриттям шкіл (з малою наповнюваністю учнів); 1998 р. кількість загальноосвітніх шкіл в Україні зменшилась на 140 одиниць. Суттєве скорочення закладів загальноосвіт-

ніх шкіл відбулось в Полтавській, Донецькій, Волинській областях. Проте їх кількість збільшилась у м. Києві, Львівській та Рівненській областях. Навчальні заклади Автономної республіки Крим, Донецької, Харківської та Одеської областей мали потребу щодо заповнення посад вчителів української мови та літератури, іноземної мови, інформатики [75].

З метою зняття соціальної напруги, яка виникла з причини закриття шкіл (оптимізації мережі), в МОН розроблено програму післядипломної освіти, яка певним чином вплинула на розширення поля післядипломної освіти. Сутність цієї програми полягала в нормативно-правовому супроводі поєднання спеціальностей і спеціалізацій у процесі післядипломної освіти педагогів. Для її реалізації розроблено Державну програму «Вчитель» (ухвалено Кабінетом Міністрів України 28 березня 2002 р.). Цей нормативний документ спрямовано на утвердження авторитету педагога та посилення його значущої ролі у становленні громадянського суспільства [33].

У відрізок історії, що віднесено до другого етапу (1998–2005) першого періоду на державному рівні (2000 р.) утверджено варіативну модель системи навчання, перехід до 12-бального оцінювання; також мова йшла про запровадження з 1 вересня 2001 року 12-річного терміну навчання. Ці системні кроки мали вивести освіту на новий рівень. Для їх реалізації необхідні були зміни до перепідготовки вчителів та керівних кадрів у системі післядипломної педагогічної освіти. Цих років на теренах України поширюється мережа нових типів закладів – гімназій, ліцеїв, колегіумів, у яких упроваджувалось поглиблене вивчення певних блоків предметів. Зміни у змісті та структурі загальної середньої освіти актуалізували пошук нових підходів до підвищення кваліфікації та перепідготовки вчителів. На базі закладів післядипломної педагогічної освіти проводились «експрес-курси» для педагогів з метою розвитку готовності до роботи в умовах вибору педагогічної позиції, технологій, підручників, змісту, форм навчання. Для налагодження психолого-педагогічного супроводу педагогів започатковано роботу консультаційних пунктів, що функціонували у телефонному та факсовому режимі [23, с. 16].

Проблема розбудови післядипломної педагогічної освіти за десять років незалежності України широко обговорювалась на II Всеукраїн-

ському з'їзді працівників освіти (2001 р.) [10]. Окремі аспекти окресленої проблеми висвітлено в Національній доктрині розвитку освіти (Указом Президента України затверджено 2002) [24]. Цей документ розроблено з урахуванням провідних ідей національного відродження, гуманізму, демократизації, орієнтації на розвиток особистості та фахівця. У Доктрині післядипломну педагогічну освіту визначено як складову безперервного професійного розвитку вчителя та наголошено на потребі модернізації змісту і розвитку варіативних форм (курсів, стажування, семінарів, дистанційних програм), що забезпечують гнучкість і доступність підвищення кваліфікації. Особливу увагу приділено впровадженню інноваційних освітніх технологій, використанню інформаційно-комунікаційних засобів у процесі професійного та особистого зростання вчителя. Документ утвердив пріоритет підвищення ролі педагогічних кадрів у безперервному професійному самовдосконаленні, як чинника конкурентоспроможності освіти. У Доктрині унормовано посилення ролі інститутів післядипломної освіти, оновлення змісту, структури, організаційних форм їх діяльності та інтеграції у європейський освітній простір у річищі безперервного професійного розвитку вчителя в системі післядипломної освіти. Якісний розвиток післядипломної педагогічної освіти цих років зумовлений ухваленням низки Законів України: «Про загальну середню освіту» (1999 р.) [30]; «Про вищу освіту» (2002 р.) [27], які були спрямовані на врегулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної підготовки та перепідготовки громадян України.

Оновлення нормативно-правового забезпечення розвитку післядипломної освіти у сув'язі з розбудовою системи освіти у широкому сенсі було характерним для другого етапу (1998–2005). На її поступ впливали такі підзаконні акти: наказ «Про запровадження 12-бальної шкали оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти на основі компетентнісного підходу» (МОН України, АПН України, 2000 р.) [32], Концепція загальної середньої освіти (2001) [39], що була першим документом, схваленим на спільному засіданні Колегії МОН України та Президії АПН України. У наказі, означеному вище по тексту, зазначено необхідність розв'язання проблеми підготовки вчителя, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, постійно дбає про власне особистісне і професійне зростання

та самовдосконалення, вміє досягати нових педагогічних цілей. Концепція загальної середньої освіти (2001 р.) визначила нові орієнтири для післядипломної педагогічної освіти, пов'язані з переходом до особистісно орієнтованої парадигми навчання. Вона акцентувала на необхідності підготовки вчителя до роботи в умовах демократизації, гуманізації та варіативності освітнього процесу. Завдання післядипломної освіти було спрямовано на забезпечення постійного професійного зростання педагога, оновлення його методичної культури та формування готовності до інноваційної діяльності. Реалізації оновлених завдань щодо розвитку післядипломної педагогічної освіти сприяла Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004–2006 роки» (2003) [36], яка 21 січня 2004 р. імплементована наказом Міністерства освіти і науки України в «Положенні про дистанційне навчання» [35]. Це засвідчило на нормативному рівні започаткування впровадження ІКТ в освітній процес підвищення кваліфікації та перекваліфікації вчителів, удосконалення організаційних форм їхнього професійного та особистісного розвитку. Окреслені вище за текстом нормативно-правові документи утверджували початок інноваційно-технологічного розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні.

II період розвитку післядипломної педагогічної освіти в річичі проблематики дослідження – період модернізації системи післядипломної педагогічної освіти в умовах євроінтеграції (2006–2024). Його сутнісна характеристика полягає у реформуванні освітньої галузі, прийнятті низки нормативно-правових документів, зокрема Законів України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017). Цих років активізувалася діяльність державних і недержавних освітніх інституцій, розширювалася мережа центрів підвищення кваліфікації та перепідготовки, запроваджувалися інноваційні форми організації освітнього процесу: дистанційне навчання з використанням штучного інтелекту, варіативні програми для слухачів з урахуванням їхніх особистісних і професійних інтересів. Характерною для цього періоду є інтеграційна спрямованість української системи післядипломної освіти до європейського освітнього простору. Вплив Болонського процесу поширився й на сферу післядипломної освіти, сприяючи утвердженню кредитно-модульної організації навчання, компетентнісного підходу

та посиленню уваги до якості освітніх програм. В роки другого періоду розгортаються контраверсії в умовах масштабних соціально-політичних та економічних трансформацій, що ускладнилися військовою агресією. Це зумовило появу нових викликів у сфері безперервної післядипломної освіти для внутрішньо переміщених осіб; адаптації педагогів до нових професійних вимог, увиразнених реформою Нової української школи; забезпеченні освітнього процесу в умовах воєнного стану та подолання освітніх розривів і втрат, перспектив післявоєнного відновлення.

У роки першого етапу другого періоду – упровадження у післядипломну педагогічну освіту інноваційних технологій навчання в умовах євроінтеграції (2006-2014) – на державному рівні актуалізовано упровадження в дію Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» (2005) [40], Державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006–2010 рр. [7] Їх реалізація передбачала формування єдиного науково-освітнього інформаційного простору. Уже 2006 р. до цифрових мереж було підключено понад 80 університетів, а згодом – усі наукові установи країни.

Інститути післядипломної педагогічної освіти (ІППО) активно долучалися до інформатизації освітнього процесу: створювали веб-сайти, впроваджували інформаційно-комунікаційні технології у навчальний процес. Чільне місце належало функціонуванню новостворених центрів ІКТ компетентностей. Так, у структурі Чернівецького ОІППО функціонував Центр інформаційних технологій, у Полтавському – центр підтримки дистанційної освіти та цифрової грамотності, в Одеській Академії неперервної освіти – відділ інформаційно-ресурсного забезпечення, в Запорізькому ОІППО – центр інформатизації освіти [48; 50; 51; 52]. Вони забезпечували підтримку педагогів як у курсовий, так і в міжкурсний період. Цих років на часі була диверсифікація форм навчання: поряд із традиційними очними курсами, які тривали 10–12 днів, активно впроваджувалися дистанційні та змішані програми, тривалістю 4–6 місяців. Значну увагу ІППО приділяли організації дослідно-експериментальної діяльності. Так, у Донецькому та Луганському ІППО створювалися спеціальні підрозділи, що займалися роботою з обдарованими дітьми та молоддю. Для слухачів курсів

підвищення кваліфікації розроблено спеціальний курс «Психолого-педагогічні основи розвитку дитячої обдарованості», який ознайомлював учителів із сучасними концепціями та технологіями виявлення, навчання і виховання обдарованих дітей, а також із методиками їх психолого-педагогічного супроводу [57].

У хронологічних межах окресленого вище етапу в діяльності ІППО актуалізовано функції методичного забезпечення та супроводу атестації педагогічних кадрів. Інститути формували єдину базу програм підвищення кваліфікації, створювали навчально-методичні матеріали та здійснювали консультативний супровід педагогів і керівників шкіл згідно з наказом МОН України від 06.10.2010 р. № 930 «Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників» [38]. Цим наказом унормовано встановлення результатів атестації у сув'язі з проходженням педагогами курсів підвищення кваліфікації у системі післядипломної освіти, деталізовано вимоги щодо їх термінів, результатів та обліку підвищення кваліфікації [8]. У 2006–2014 рр. діяльність ІППО трансформувалась на осередки апробації державних стандартів і нових педагогічних технологій. Зокрема, вони забезпечували підготовку вчителів до впровадження Державного стандарту початкової загальної освіти (2011) та Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2011–2012). Відповідно до Державної програми «Вчитель» (2002–2012) ІППО реалізовували курси, спрямовані на формування громадянської позиції, духовно-моральних цінностей і компетентностей педагогів. На регіональному рівні інститути координували проекти з профільного навчання, інклюзивної освіти та підготовки педагогів до роботи в умовах багатомовності. Важливим напрямом стала й міжнародна співпраця. Вона здійснюється у спільних освітніх і наукових проєктах, міжнародних програмах академічної мобільності, конференціях і семінарах. Інститути налагоджують співпрацю з міжнародними фондами і фундаціями. Серед найбільш відомих – Британська Рада, Французький Культурний Центр, Гете-інститут, Корпус Миру Сполучених Штатів, Американська рада зі співробітництва в галузі освіти та вивчення мов. Значна частина програм реалізується у співпраці з європейськими університетами та за підтримки міжнародних організацій, таких як Erasmus+, British Council, UNICEF, UNESCO. Однією з інноваційних форм роботи стало

започаткування участі закладів післядипломної педагогічної освіти у Міжнародних виставках «Сучасні заклади освіти», які проводились за інформаційної підтримки Національної академії педагогічних наук України та Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» [56].

Отже, у 2006–2014 рр. ІППО пройшли етап трансформації від закладів, орієнтованих переважно на організацію курсів підвищення кваліфікації, до комплексних освітньо-наукових центрів, що поєднували навчальну, методичну, дослідницьку та інноваційну діяльність. Вони стали ключовою ланкою реалізації державної освітньої політики. Верхня межа цього етапу (2014) характеризується прийняттям Закону України «Про вищу освіту», який унормовував організаційні аспекти післядипломної педагогічної освіти. У Законі України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII [28] післядипломну педагогічну освіту визначено як складову системи вищої освіти, повноправного суб'єкта надання освітніх послуг на рівні університетських стандартів. У цьому контексті ІППО стали провідними регіональними центрами неперервної освіти педагогів, що забезпечували інтеграцію формального та неформального навчання в системі професійного розвитку.

Другий етап (2015–2024) – модернізації і розвитку післядипломної педагогічної освіти в контексті реформування системи освіти України (в хронологічних межах другого періоду (2006–2024)) характеризується переходом від формалізованого підвищення кваліфікації до запровадження системи безперервного професійного розвитку. Подальший поступ системи післядипломної педагогічної освіти був зумовлений утвердженням концептуальних засад реформування загальної середньої освіти в Україні, що відображено в Концепції «Нова українська школа» (2016) [46], Законі України «Про освіту» (2017) [42], Концепції розвитку педагогічної освіти (2018) [34]. Головними завданнями післядипломної педагогічної освіти були такі: оновлення професійних компетентностей учителя, використання цифрових інструментів і технологій, підготовка педагогів до інклюзивного навчання, супервізії та наставництва. Тематичними курсами підвищення кваліфікації за програмами підготовки кадрів для Нової української школи у 2018–2019 рр. було охоплено понад 230 слухачів, серед яких

керівники закладів освіти, регіональні координатори Нової української школи, методисти регіональних закладів післядипломної освіти та методичних кабінетів, психологи, викладачі педагогічних коледжів, організатори дистанційного навчання [15]. Особлива увага приділялася організації роботи з пілотними класами, які проводили апробацію нової програми, та педагогами, які у 2018–2019 навчальному році набирали перший клас і працювали за новим Державним стандартом початкової освіти. Для впровадження Концепції Нової української школи (2018/2019 н.р.) Міністерством освіти і науки України було організовано масштабне підвищення кваліфікації педагогів початкової школи; підготовку пройшли близько 22 тис. учителів, що гарантувало кадрове забезпечення для старту реформи. Паралельно було реалізовано дистанційний курс, створений МОН у співпраці з платформою EdEra та ГО «Освіторія», який став інноваційним інструментом післядипломної педагогічної освіти: станом на листопад 2018 р. до нього долучилося понад 175 тис. учасників, із яких більше 100 тис. успішно завершили навчання та отримали сертифікати [25]. Такий масштаб охоплення професійним розвитком продемонстрував принципово нову практику використання масових онлайн-курсів у системі післядипломної освіти та підтвердив можливість поєднання очних і дистанційних форм у процесі реалізації освітніх реформ.

2019 року започатковано пілотний проект із добровільної сертифікації, спрямований на виявлення та підтримку вчителів із високим рівнем професійної компетентності, які ефективно застосовують методики компетентнісного навчання та сучасні освітні технології, а також поширюють їх у педагогічній практиці. Важливим кроком до створення більш прозорої, гнучкої та системної післядипломної педагогічної системи в Україні стало ухвалення Постанови Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» [8]. Вона закріпила ключові принципи гармонізації форм, визнання результатів та конкурсний відбір суб'єктів, а також узгодження післядипломної педагогічної освіти з освітніми реформами. Проте реалізація положень цієї постанови зіткнулася з проблемами фінансування, нерівними ресурсами регіонів, якістю курсів і контролем суб'єктів післядипломної педагогічної освіти, що зумовлює необ-

хідність її оновлення й адаптації до викликів цифрової та кризової (пандемія, війна) доби.

Варто зауважити, що пандемія COVID-19 стала каталізатором цифрової трансформації в сфері післядипломної педагогічної освіти: курси, вебінари й модулі післядипломної педагогічної освіти перемістилися в онлайн-формат. З початком повномасштабної війни (24 лютого 2022 року) післядипломна педагогічна освіта зазнає нових викликів: забезпечення психологічної підтримки педагогів та учнів, адаптація до умов безпеки, робота з внутрішньо переміщеними вчителями й учнями. Проводяться онлайн тренінги з психологічної підтримки вчителів, дітей, батьків, наприклад, Тернопільський ОШПО пропонує тренінг «Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни. Коли світ на межі змін: стратегії адаптації», вебінари «Роль інформації-пропаганди та медіаманіпуляцій для формування суспільної думки в умовах війни», «Розмовляй українською. Не бійся бути українцем!», вебпрактикум «Концепт цінностей через інноваційні інструменти навчання: стихії свободи в природі, мистецтві та психології людини». Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти на сайті започатковує рубрику «Війна. Хроніка подій», у якій освітяни Тернопільщини можуть дізнатися про звитяжні подвиги Героїв України на війні і в тилу, а також, як стати корисним Українській Державі та проявити свою громадянську позицію [53]. З метою надання педагогам дієвої підтримки в умовах воєнного стану Інститут післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка вже з перших днів березня 2022 р. започаткував систематичні онлайнві зустрічі для вчителів, орієнтовані на психологічний супровід, збереження ментального здоров'я здобувачів освіти та професійну допомогу. На інституційній платформі та в мережі «Telegram» було створено спеціальну сторінку для реєстрації на консультації до команди з 13 психологів, послугами яких могли скористатися вчителі, викладачі, учні та батьки. Упродовж березня–травня 2022 р. індивідуальні консультації отримали близько 400 осіб, що свідчить про ефективність післядипломної освіти у виконанні функцій кризового педагогічного та психологічного супроводу в екстремальних умовах. На сторінках сайту дистанційної освіти [49] систематично публікують анонси вебінарів, присвячених як психологічній, так і фаховій підтримці педаго-

гів. У період із березня по червень 2022 р. такі онлайн-зустрічі відбувалися щодня, а з липня по грудень – щотижня. Загалом було проведено понад 300 заходів, у яких взяли участь близько 9 тис. осіб, що підтверджує значущість післядипломної педагогічної освіти як інструменту оперативної підтримки й професійного супроводу вчителів в умовах воєнної кризи [13, с. 8]. Загалом, можемо стверджувати: до 2024 року післядипломна педагогічна освіта в Україні не просто адаптується до воєнних умов, але й проводить зміну методології, інструментів і організаційної структури (через центри розвитку, відео-ресурси, дистанційні платформи та психолого-педагогічний супровід), що надає можливість продовжити реформу в умовах невизначеності та кризи. З-поміж гальмівних чинників модернізації післядипломної педагогічної освіти як складової освіти дорослих є затягування прийняття Закону «Про освіту дорослих» (прийнятий за основу Постановою Верховної Ради України 12 січня 2023 року № 2874-IX) [43].

Нині післядипломна педагогічна освіта розвивається в руслі особистісно-професійної стратегії професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024) [37] з метою розвитку готовності вчителів до підвищення якості повної загальної середньої освіти у контексті розбудови НУШ.

Відсутність окремого закону, який би унормовував сферу післядипломної педагогічної освіти, істотно ускладнює її розвиток і правове забезпечення. Адже саме він міг би надати системності, визначити правові механізми організації, фінансування й визнання результатів професійного розвитку педагогічних працівників у контексті освіти впродовж життя. Неврегульованість правового статусу післядипломної педагогічної освіти призводить до її залежності від підзаконних актів, створює прогалини у визначенні суб'єктів та форм підвищення кваліфікації, а також знижує можливості повноцінного впровадження європейських підходів до безперервного професійного розвитку педагогів.

6. Висновки

За результатами студіювання наукових джерел, документів про освіту з 166 фонду ЦДАВО України з'ясовано, що впродовж означених у дослідженні хронологічних меж (1991 – 2024 рр.) післядипломна педагогічна освіта в Україні пройшла еволюційний шлях цільового,

змістово-технологічного та організаційного вдосконалення. З урахуванням комплексу методологічних підходів і принципів за суспільним і педагогічним критеріями розроблено періодизацію розвитку післядипломної педагогічної освіти в окреслених територіальних і хронологічних межах. Нами запропоновано періодизацію розвитку післядипломної педагогічної освіти в історико-освітньому вимірі становлення та розвитку системи освіти незалежної України. У презентованій періодизації виокремлено два періоди: I період (1991 – 2005) – трансформації мети, завдань, змісту та організації післядипломної педагогічної освіти в умовах переходу від нормативно- знанневої до особистісно орієнтованої парадигми; II період (2006 – 2024) – модернізації системи післядипломної педагогічної освіти в умовах євроінтеграції. Кожен період поділяється на два етапи. Розроблена періодизація розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні (1991 – 2004) містить нові знання про нормативно-правові, організаційні, педагогічні чинники впливу на її поступ у хронологічних межах періодів та етапів.

Перспективними напрямками подальших досліджень можуть бути аспекти внеску педагогічної думки та практики в поступ післядипломної педагогічної освіти в окреслених територіальних і хронологічних межах.

Список літератури:

1. Адаменко О.В. Українська педагогічна наука в другій половині ХХ століття: монографія. Луганськ : Альма-матер, 2005. 704 с.
2. Артемова Л.В. Історія педагогіки України: Підручник. Київ : Либідь, 2006. 424 с.
3. Березівська Л. Періодизація реформування шкільної освіти в Україні за радянської доби (1919 – 1991). *Історико-педагогічний альманах*. 2011. Вип. 1. С. 44-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ipa_2011_1_12 (дата звернення: 12.11.2025)
4. Гончаренко С.У. «Український педагогічний енциклопедичний словник». Вид. 2-ге, допов. й випр. Рівне : Волинські обереги, 2001. 552 с.
5. Гупан Н.М. Актуальні проблеми методології історико-педагогічних досліджень. *Рідна школа*. 2013. № 4-5 (квітень-травень). С. 54.
6. Гупан Н.М. Українська історіографія історії педагогіки. Київ : А.П.Н., 2002. 224 с.
7. Державна програма «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006–2010 (Постанова КМУ від 07.12.2005 р. № 1153). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2005-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.11.2025)

Chapter «Pedagogical sciences»

8. «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників»: Постанова Каб. Міністрів України від 21 серп. 2019 р. № 800. *Офіційний вісник України*. 2019. № 67. С. 34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.11.2025)
9. Дічек Н. П. До питання періодизації педагогічних феноменів. *Пед. науки : зб. наук. пр.* Херсон : Вид-во ХДУ, 2005. Вип. 40. С. 65–71.
10. Доповідь міністра освіти і науки В. Кременя на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти. *Освіта України*. 2001. № 47. 12 жовтня. С. 4–6.
11. Жорова І. Я. Теорія і практика розвитку професіоналізму вчителів природничих дисциплін у системі післядипломної освіти України (1940-ві рр. XX – початок XXI ст.): монографія. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. 448 с.
12. Зашкільняк Л. О. Періодизація в історії. Енциклопедія історії України: Т. 8: за ред. В. А. Смолія та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2007. 520 с.
13. Звіт-2022 (Київський університет імені Бориса Грінченка). URL: https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/rektorat/zvity_2022/zvit_2022.pdf (дата звернення: 12.11.2025).
14. Іванюк Г. І. Методологія дослідження у міждисциплінарному вимірі наук про освіту. *Педагогічні науки*. 2025. № 110. С. 16-22.
15. Кириченко М.О. Про діяльність ДЗВО «Університет менеджменту освіти» щодо реалізації Концепції «Нова українська школа» у системі післядипломної освіти: наукова доповідь на засіданні Президії НАПН України 14 листопада 2019 р. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/28/42> (дата звернення: 12.11.2025)
16. Концепція безперервного підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних кадрів (проект). *Освіта*. 1991. 27 грудня.
17. Концепція державного стандарту загальної середньої освіти України: дод. 1 до рішення колегії Міністерства освіти України від 22.05.1996 р. № 8/3-6. Інформ. зб. Міністерства освіти України. 1996. № 17/18. С. 7–11.
18. Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні. *Освіта України*. 2002. № 36. С. 4–6.
19. Крисюк С.В. Розвиток післядипломної освіти педагогічних кадрів в Україні (1944-1995 р.): монографія. Л.: ЛОНМІО, 1997.
20. Крисюк С. В. Становлення та розвиток післядипломної освіти педагогічних кадрів в Україні (1917–1995 рр.): автореф. дис. ...д-ра. пед. наук: 13.00.04 /Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 1996. 48 с.
21. Курило В. С. Освіта та педагогічна думка Східноукраїнського регіону у XX столітті: монографія. Луганськ : ЛДПУ, 2000. 460 с.
22. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української школи і педагогіки: навч. посіб. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2003. 450 с.
23. Максимюк С.П. Педагогіка: навчальний посібник. Кондор, 2005. 667 с.
24. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Київ : Шкільний світ, 2002. 24 с.

25. Першого лютого стартує онлайн-курс для учителів 1-х класів. Освіта. UA. URL: <https://osvita.ua/school/reform/59167/> (дата звернення: 12.11.2025)
26. Примакова В. В. Післядипломна освіта вчителів початкових класів в Україні (середина XIX – початок XXI століття): монографія. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. 336 с.
27. «Про вищу освіту»: Закон України від 17 січня 2002 р. N 2984-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-14#Text> (дата звернення: 12.11.2025)
28. «Про вищу освіту»: Закон України від від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 12.11.2025)
29. «Про Державну національну програму «Освіта (Україна XXI століття)»: постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. N 896. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.11.2025)
30. «Про загальну середню освіту»: Закон України від 13 травня 1999 р № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14#Text> (дата звернення: 12.11.2025)
31. Про затвердження Базового навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 1998 р. № 1239. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1239-98-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.11.2025)
32. «Про запровадження 12-бальної шкали оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти»: наказ МОН, АПНУ № 428/48 від 04.09.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0428290-00#Text> (дата звернення: 12.11.2025)
33. «Про затвердження Державної програми «Вчитель»: Постанова Каб. Міністрів України від 28 березня 2002 р. №379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.11.2025)
34. «Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти»: Наказ МОН України від 16.07. 2018 р. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (дата звернення: 12.11.2025)
35. «Про затвердження Положення про дистанційне навчання»:Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 січня 2004 р. № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0464-04#Text> (дата звернення: 12.11.2025)
36. «Про затвердження «Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004-2006 роки»: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2003 р № 1494. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1494-2003-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.11.2025)
37. «Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»: Наказ Міністерства освіти і науки України від 29 серпня 2024 р. № 1225. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity> (дата звернення: 12.11.2025)
38. «Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників»: Наказ МОН України від 06.10.2010 р. № 930. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1255-10#Text> (дата звернення: 12.11.2025)

Chapter «Pedagogical sciences»

39. «Про Концепцію загальної середньої освіти (12-річна школа)»: Постанова МОН, АПНУ від 22.11.2001 N 12/5-2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_5-2290-01#Text (дата звернення: 12.11.2025)

40. «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні»: Указ Президента України від 04.07.2005 № 1013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013/2005#Text> (дата звернення: 12.11.2025)

41. «Про освіту»: Закон України від 04.06.1991 № 1144-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.11.2025)

42. «Про освіту»: Закон України від 2017, № 38-39, ст.380 (редакція від 22.09.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 12.11.2025)

43. «Про прийняття за основу проекту Закону України про освіту дорослих»: Постанова Верховної Ради України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 101, ст.404). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2874-IX#Text> (дата звернення: 12.11.2025)

44. «Про проголошення незалежності України»: Постанова ВР Української УРСР. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (дата звернення: 12.11.2025)

45. Про стан та заходи організації підвищення кваліфікації та перепідготовки учительських кадрів на сучасному етапі: Рішення колегії МО УРСР від 25 серпня 1993 р. Київ : МО УРСР, 1993, 7 с.

46. «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року»: Розпорядження Каб. Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р.

47. Савченко Н. С. Розвиток педагогічної освіти в Україні з середини ХХ століття у дослідженнях вітчизняних науковців. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2022. Випуск № 207. С. 58-63.

48. Сайт ІППОЧО. Центр інформаційних технологій. URL: https://ippobuk.cv.ua/?page_id=12840 (дата звернення: 12.11.2025)

49. Сайт ІПО Університету Грінченка. Дистанційна платформа ІПО. URL: <https://elearning.ipu.kubg.edu.ua/?redirect=0> (дата звернення: 21.10.2025).

50. Сайт Запорізького ОІППО. Відділ інформаційно-ресурсного забезпечення. URL: <https://oano.od.ua/uk/site/2-2.html> (дата звернення: 12.11.2025)

51. Сайт Запорізького ОІППО. Центр інформатизації освіти. URL: <https://ele.zp.ua/training/> (дата звернення: 12.11.2025)

52. Сайт ПАНО. Центру підтримки дистанційної освіти і цифрової грамотності. URL: <https://pano.pl.ua/centr-pidtrimki-distancijnoi-osviti-i-cifrovoi-gramotnosti/> (дата звернення: 12.11.2025)

53. Сайт Тернопільського обласного комунального ІППО. URL: https://ippo.edu.te.ua/about/news/zvernennja_do_osvitjan (дата звернення: 12.11.2025)

54. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ : А.П.Н., 2003. 68 с.
55. Сухомлинська О.В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру. *Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України*. Частина 1. Х.: ОВС, 2002. С. 37–54.
56. Третя Міжнародна виставка «Сучасні заклади освіти». URL: <https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/70/> (дата звернення: 12.11.2025)
57. Центр підтримки обдарованих дітей. Інформаційний ресурс «Якісна освіта – відбудована Донеччина» Сайт Донецького ІІПО. URL: <https://olymp.eschool.dn.ua/> (дата звернення: 12.11.2025)
58. Чепурна Н.М. Науково-методичні засади розвитку системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників в Україні (1970–2004 рр.): автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 «Професійна педагогіка». Київ, 2005. 20 с.
59. Червінська О.Ю. Становлення та розвиток післядипломної педагогічної освіти в Автономній Республіці Крим: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 «Професійна педагогіка». Київ, 2007. 21 с.
60. Чух Г.П. Розвиток післядипломної освіти вчителів філологічних дисциплін у південних областях України (1940-ві рр. ХХ – початок ХХІ ст.): дис. ... д-ра філософії: 011/ КВНЗ «Херсонська Академія неперервної освіти» Херсонської обл. ради. Херсон, 2021 р. 248 с. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України Ф. 166 Наказ Міністерства освіти України з основної діяльності Оп. 18.
61. Спр. 1 Наказ «Про проведення семінару методистів обласних інститутів удосконалення вчителів України» від 08.10.1993 № 365 (географічна освіта), арк.87.
62. Спр. 1 Наказ «Про проведення семінару зав. кабінетів біології Інститутів удосконалення вчителів, голів методичних об'єднань вчителів біології» № 366 від 08.10.1993р., арк. 90.
63. Спр. 1, Наказ Міністерства освіти України з основної діяльності Наказ «Про проведення семінару методистів математики Інститутів/центрів/удосконалення вчителів» № 367 від 08.10.1993 арк. 91.
64. Спр. 1, Наказ Міністерства освіти України з основної діяльності «Про організацію підвищення кваліфікації викладачів історичних дисциплін вищих навчальних закладів на ФПКВ Дніпропетровського державного університету» №29 від 26.05.1992, арк.109-110.
65. Спр. 4 Наказ Міністерства освіти України «Про додаткові заходи на виконання Закону «Про мови в Українській РСР в системі Міносвіти України» №123 від 07.09.1992, арк. 93-99.
66. Спр. 5 Наказ Міністерства освіти України «Про запровадження в освітніх закладах норм «Українського правопису» четвертого видання» № 3143 від 02.10.1992, арк. 14-15.
67. Спр. 5 Наказ Міністерства освіти України «Про підготовку і проведення Першого з'їзду педагогічних працівників України» № 163 від 27.10.1992, арк. 151.

Chapter «Pedagogical sciences»

68. Спр. 5 План підготовки і проведення Першого з'їзду педагогічних працівників України. Додаток №1 до наказу Міністра освіти України № 163 від 27.10.1992, арк. 152-154.

69. Спр. 5 «Склад організаційного комітету з підготовки та проведення Першого з'їзду педагогічних працівників України». Додаток № 2 до наказу Міністра освіти України № 163 від 27.10.1992, арк. 158.

70. Спр. 5 Наказ Міністерства освіти України «Про організацію факультету підвищення кваліфікації викладачів та фахівців з української мови й літератури, народознавства та української як іноземної в Інституті українознавства при Київському університеті» № 164 від __.10.1992, арк. 160-161.

71. Спр. 9 Рішення колегії Міністерства освіти України від 23 вересня 1992, протокол 4-13 «Про організацію перепідготовки звільнених працівників народного господарства та військовослужбовців, звільнених із Збройних Сил України, на спеціальних факультетах вищих навчальних закладів України», арк. 69-71

72. Спр. 9 Рішення колегії Міністерства освіти України від 23 вересня 1992 протокол 4/14 «Про виконання Закону України «Про зайнятість населення та організацію професійного навчання незайнятого населення в навчальних закладах профтехосвіти», арк. 72-73.

73. Спр. 9 Доповідна записка про виконання Закону України «Про зайнятість населення та організацію професійного навчання незайнятого населення в навчальних закладах профтехосвіти», арк. 74-76.

74. Спр. 38. Наказ «Про організацію прискореної підготовки педагогічних кадрів із спеціальності «Українська мова і література» в Донецькому державному університеті» від 25 травня 1993 р. № 152, арк. 179.

75. Спр. 44 Наказ Міністерства освіти України з основної діяльності «Про проведення семінару зав. кафедрами методики фізики педвузів та методистів ОІУВ України» від 23.09.1993 р. №355, арк.65.

References:

1. Adamenko O. V. *Ukrainska pedahohichna nauka v druhii polovyni KhKh stolittia* [Ukrainian pedagogical science in the second half of the 20th century]: monohrafiia. Luhansk: Alma-mater, 2005. 704 s. [in Ukrainian]

2. Artemova L.V. *Istoriia pedahohiky Ukrainy* [History of pedagogy in Ukraine]: Pidruchnyk. K.: Lybid, 2006.424 s. [in Ukrainian]

3. Berezivska L. *Periodyzatsiia reformuvannia shkilnoi osvity v Ukraini za radianskoi doby (1919 – 1991)* [Periodisation of school education reform in Ukraine during the Soviet era (1919–1991)]. *Istoryko-pedahohichniy almanakh*. 2011. Vyp. 1. S. 44-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ipa_2011_1_12 [in Ukrainian]

4. Honcharenko S.U. «Ukrainskyi pedahohichniy entsyklopedychnyi slovnyk» [Ukrainian Pedagogical Encyclopaedic Dictionary]. Vyd. 2-he, dopov. y vypr. Rivne: Volynski oberehy, 2001. 552 s. [in Ukrainian]

5. Hupan N.M. *Aktualni problemy metodolohii istoryko-pedahohichnykh doslidzhen* [Current issues in the methodology of historical and pedagogical research]. *Ridna shkola*. 2013. № 4-5 (kviten-traven), s. 54 [in Ukrainian]

6. Hupan N.M. Ukrainska istoriohrafia istorii pedahohiky [Ukrainian historiography of the history of pedagogy]. K.: A.P.N., 2002. 224 s. [in Ukrainian]
7. Derzhavna prohrama «Informatsiini ta komunikatsiini tekhnolohii v osviti i nautsi» na 2006–2010 [State programme ‘Information and Communication Technologies in Education and Science’ for 2006–2010] (Postanova KMU vid 07.12.2005 r. № 1153), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2005-%D0%BF#Text> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]
8. «Deiaki pytannia pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv» [Some issues of professional development of teaching and research staff]: Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 21 serp. 2019 r. № 800. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2019. № 67. S. 34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]
9. Dichek N. P. Do pytannia periodyzatsii pedahohichnykh fenomeniv [On the question of periodisation of pedagogical phenomena. Pedagogical sciences]. Ped. nauky: zb. nauk. pr. Kherson: Vyd-vo KhDU, 2005. Vyp. 40. S. 65–71. [in Ukrainian]
10. Dopovid ministra osvity i nauky V. Kremenia na II Vseukrainskomu zizdi pratsivnykiv osvity [Report by Minister of Education and Science V. Kremen at the Second All-Ukrainian Congress of Education Workers]. Osvita Ukrainy. 2001. № 47. 12 zhovtnia. S. 4-6. [in Ukrainian]
11. Zhorova I. Ya. Teoriia i praktyka rozvytku profesionalizmu vchyteliv pryrodnychychk dystsyplin u systemi pisliadyplomnoi osvity Ukrainy (1940-vi rr. XX – pochatok XXI st.) [Theory and practice of developing professionalism among teachers of natural sciences in the postgraduate education system of Ukraine (1940s – early 21st century)]: monohrafia. Kherson: KVNZ «Khersonska akademiia neperervnoi osvity», 2016. 448 s. [in Ukrainian]
12. Zashkilniak L. O. Periodyzatsiia v istorii. [Periodisation in history.] Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 8: za red. V. A. Smoliia ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. Kyiv: Naukova dumka, 2007. 520 s. [in Ukrainian]
13. Zvit-2022 [Report-2022] (Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka). URL: https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/rektorat/zvity_2022/zvit_2022.pdf (accessed: 03.10.2025). [in Ukrainian]
14. Ivaniuk H. I. Metodolohiia doslidzhennia u mizhdystsyplinarnomu vymiri nauk pro osvitu. [Research methodology in the interdisciplinary dimension of educational sciences] Pedahohichni nauky № 110. 2025. s. 16-22 [in Ukrainian]
15. Kyrychenko M.O. Pro diialnist DZVO «Universytet menedzhmentu osvity» shchodo realizatsii Kontseptsii «Nova ukrainska shkola» u systemi pisliadyplomnoi osvity» [On the activities of the State Educational Institution ‘University of Educational Management’ regarding the implementation of the ‘New Ukrainian School’ Concept in the postgraduate education system] : naukova dopovid na zasidanni Prezydii NAPN Ukrainy 14 lystopada 2019 r. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/28/42> [in Ukrainian]
16. Kontseptsiiia bezperervnogo pidvyshchennia kvalifikatsii ta perepidhotovky pedahohichnykh kadriv (proiekt) [The concept of continuous professional

Chapter «Pedagogical sciences»

development and retraining of teaching staff]. *Osvita*.1991.27 hrudnia. [in Ukrainian]

17. Kontseptsiiia derzhavnoho standartu zahalnoi serednoi osvity Ukrainy [Concept of the state standard for general secondary education in Ukraine]: dod. 1 do rishennia kolehii Ministerstva osvity Ukrainy vid 22.05.1996 r. № 8/3-6. Inform. zb. Ministerstva osvity Ukrainy. 1996. № 17/18. S. 7–11. [in Ukrainian]

18. Kontseptsiiia rozvytku pislidyplomnoi osvity v Ukraini [Concept for the development of postgraduate education in Ukraine]. *Osvita Ukrainy*. 2002. № 36. S. 4–6. [in Ukrainian]

19. Krysiuk S.V. Rozvytok pislidyplomnoi osvity pedahohichnykh kadriv v Ukraini (1944-1995r.) [The development of postgraduate education for teaching staff in Ukraine (1944-1995)]. L.: LONMIO, 1997. s. [in Ukrainian]

20. Krysiuk S. V. Stanovlennia ta rozvytok pislidyplomnoi osvity pedahohichnykh kadriv v Ukraini (1917–1995 rr.) [The establishment and development of postgraduate education for teaching staff in Ukraine (1917–1995)]: avtoref. dys. ...d-ra. ped. nauk: 13.00.04 /Kyiv. un-t im. Tarasa Shevchenka. K., 1996. 48 s. [in Ukrainian]

21. Kurylo V. S. Osvita ta pedahohichna dumka Skhidnoukrainskoho rehionu u KhKh stolitti [Education and pedagogical thought in the Eastern Ukrainian region in the 20th century]: monohrafiia. Luhansk: LDPU, 2000. 460 s. [in Ukrainian]

22. Liubar O.O., Stelmakhovych M.H., Fedorenko D.T. Istoriiia ukrainskoi shkoly i pedahohiky [History of Ukrainian schools and pedagogy]: navch.posib. K.: T-vo «Znannia», KOO, 2003. 450 s. [in Ukrainian]

23. Maksymiuk S.P. Pedahohika [Pedagogy]: navchalnyi posibnyk. Kondor, 2005. 667 s. [in Ukrainian]

24. Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy u XXI stolitti [National Doctrine for the Development of Education in Ukraine in the 21st Century]. K. : Shkilnyi svit, 2002. 24 s. [in Ukrainian]

25. Pershoho liutoho startuie onlain-kurs dlia uchyteliv 1-kh klasiv [An online course for first-grade teachers will start on 1 February]. *Osvita. UA* <https://osvita.ua/school/reform/59167/> (data zvernennia:12.11.2025) [in Ukrainian]

26. Prymakova V. V. Pislidyplomna osvita vchyteliv pochatkovykh klasiv v Ukraini (seredyna XX – pochatok XXI stolittia) [Postgraduate education of primary school teachers in Ukraine (mid-19th – early 21st century)]: monohrafiia. Kherson: KVNZ «Khersonska akademiia neperervnoi osvity», 2014. 336 s. [in Ukrainian]

27. «Pro vyshchu osvitu» [About higher education]: Zakon Ukrainy vid 17 sichnia 2002 r. N 2984-III: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-14#Text> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]

28. «Pro vyshchu osvitu»[About higher education] Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]

29. «Pro Derzhavnu natsionalnu prohramu «Osvita (Ukraina XXI stolittia)» [On the State National Programme "Education (Ukraine in the 21st Century)]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 lystopada 1993 r. N 896.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]

30. «Pro zahalnu seredniu osvitu»[About general secondary education]: Zakon Ukrainy vid 13 travnia 1999 r № 28, URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14#Text> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]

31. Pro zatverdzhennia Bazovoho navchalnoho planu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [On approval of the Basic Curriculum for general education institutions]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 5 serpnia 1998 r. № 1239 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1239-98-%D0%BF#Text> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]

32. «Pro zaprovadzhennia 12-balnoi shkaly otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen uchniv u systemi zahalnoi serednoi osvity» [On the introduction of a 12-point scale for assessing the academic achievements of pupils in the general secondary education system]: nakaz MON, APNU № 428/48 vid 04.09.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0428290-00#Text> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]

33. «Pro zatverdzhennia Derzhavnoi prohramy «Vchytel» [On the approval of the State programme 'Teacher']: Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 28 bereznia 2002 r. № 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379-2002-%D0%BF#Text> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]

34. «Pro zatverdzhennia Kontseptsii rozvytku pedahohichnoi osvity» [On the approval of the Concept for the Development of Teacher Education]: Nakaz MON Ukrainy vid 16.07. 2018 r. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]

35. «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia» [On Approval of the Regulations on Distance Learning'] [:Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 21 sichnia 2004 r. № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0464-04#Text> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]

36. «Pro zatverdzhennia «Prohramy rozvytku systemy dystantsiinoho navchannia na 2004-2006 roky» [On approval of the 'Programme for the development of distance learning for 2004-2006']: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 veresnia 2003 r № 1494. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1494-2003-%D0%BF#Text> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]

37. «Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity» [‘On approval of the professional standard ‘Teacher of a general secondary education institution’]: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 29 serpnia 2024 r. № 1225. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity> (data zvernennia: 12.11.2025) [in Ukrainian]

38. «Pro zatverdzhennia Typovoho polozhennia pro atestatsiiu pedahohichnykh pratsivnykiv» [‘On approval of the Model Regulations on the Certification of Teaching Staff’]: Nakaz MON Ukrainy vid 06.10.2010 r. № 930. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1255-10#Text> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]

Chapter «Pedagogical sciences»

39. «Pro Kontseptsiiu zahalnoi serednoi osvity (12-richna shkola)» [«Про Концепцію загальної середньої освіти (12-річна школа)»]: Postanova MON, APNU vid 22.11.2001 N 12/5-2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_5-2290-01#Text (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]

40. «Pro nevidkladni zakhody shchodo zabezpechennia funktsionuvannia ta rozvytku osvity v Ukraini» [‘On urgent measures to ensure the functioning and development of education in Ukraine’]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 04.07.2005 № 1013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013/2005#Text> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]

41. «Pro osvitu» [About education]: Zakon Ukrainy vid 04.06.1991 № 1144-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100/96-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]

42. «Pro osvitu» [About education]: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017, № 38-39, st.380 (redaktsiia vid 22.09.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]

43. «Pro pryiniattia za osnovu proektu Zakonu Ukrainy pro osvitu doroslykh» [‘On the adoption of the draft Law of Ukraine on Adult Education as a basis’]: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy (Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2023, № 101, st.404). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2874-IX#Text> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]

44. «Pro proholoshennia nezalezhnosti Ukrainy» [‘On the Declaration of Independence of Ukraine’]: Postanova VR Ukrainiskoi URSR. Akt proholoshennia nezalezhnosti Ukrainy vid 24 serpnia 1991 roku № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]

45. Pro stan ta zakhody orhanizatsii pidvyshchennia kvalifikatsii ta perezhotovky uchytelskykh kadrov na suchasnomu etapi [On the state and measures of organising professional development and retraining of teaching staff at the present stage]: Rishennia kolehii MO URSR vid 25 serpnia 1993 r. K.: MO URSR, 1993, 7 s. [in Ukrainian]

46. «Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» na period do 2029 roku» [‘On approval of the Concept for the implementation of state policy in the field of general secondary education reform ‘New Ukrainian School’ for the period until 2029’]: Rozporiadzhennia Kab. Ministriv Ukrainy vid 14 hrudnia 2016 r. № 988-r [in Ukrainian]

47. Savchenko N. S. Rozvytok pedahohichnoi osvity v Ukraini z seredyny KhKh stolittia u doslidzhenniakh vitchyznianskykh naukovtsiv [The development of teacher education in Ukraine since the mid-20th century in the research of domestic scholars]. *Naukovi zapysky. Seriia: Pedahohichni nauky*. Vypusk № 207. 2022. S. 58-63 [in Ukrainian]

48. Sait IPPOChO. Tsentr informatsiinykh tekhnolohii [Information Technology Centre]. URL: https://ippobuk.cv.ua/?page_id=12840 (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]

49. Sait IPO Universytetu Hrinchenka. Dystantsiina platforma IPO [Remote platform of the Institute of Postgraduate Education]. URL: <https://elearning.ipo.kubg.edu.ua/?redirect=0> (accessed: 21.10.2025) [in Ukrainian]
50. Sait Zaporizkoho OIPPO. Viddil informatsiino-resursnoho zabezpechennia [Information and Resource Support Department]. URL: <https://oano.od.ua/uk/site/2-2.html> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]
51. Sait Zaporizkoho OIPPO. Tsentri informatyzatsii osvity [Centre for Education Informatisation]. URL: <https://ele.zp.ua/training/> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]
52. Sait PANO. Tsentru pidtrymky dystantsiinoi osvity i tsyfrovoyi hramotnosti [Centre for Distance Learning and Digital Literacy Support]. URL: <https://pano.pl.ua/centr-pidtrimki-distancijnoi-osviti-i-cifrovoyi-gramotnosti/> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]
53. Sait Ternopilskoho oblasnoho komunalnoho IPPO [Website of the Ternopil Regional Municipal IPPO]. URL: https://ippo.edu.te.ua/about/news/zvernennja_do_osvitjan (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]
54. Sukhomlynska O.V. Istoryko-pedahohichni protses: novi pidkhody do zahalnykh problem [The historical and pedagogical process: new approaches to common problems]. K.: A.P.N., 2003. 68 s. [in Ukrainian]
55. Sukhomlynska O.V. Periodyzatsiia pedahohichnoi dumky v Ukraini: kroky do novoho vymiru [Periodisation of pedagogical thought in Ukraine: steps towards a new dimension]. *Zbirnyk naukovykh prats do 10-ricchya APN Ukrainy*. Chastyna 1. Kh. : OVS, 2002. S. 37 – 54. [in Ukrainian]
56. Tretia Mizhnarodna vystavka «Suchasni zaklady osvity». URL: <https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/70/> (accessed: 12.11.2025)
57. Tsentri pidtrymky obdarovanykh ditei. Informatsiinyi resurs «Iakisna osvita – vidbudovana Donechchyna» [Information resource ‘Quality education – rebuilding Donetsk region’] Sait Donetskoho IPPO. URL: <https://olymp.eschool.dn.ua/> (accessed: 12.11.2025) [in Ukrainian]
58. Chepurina N.M. Naukovo-metodychni zasady rozvytku systemy pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh pratsivnykiv v Ukraini (1970–2004 rr.) [Scientific and methodological foundations for the development of a system for improving the qualifications of teaching staff in Ukraine (1970–2004)]: avtoref. dys. kand. ped. nauk: 13.00.04 «Profesiina pedahohika». K., 2005. 20 s. [in Ukrainian]
59. Chervinska O.Iu. Stanovlennia ta rozvytok pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity v Avtonomnii Respublitsi Krym [The establishment and development of postgraduate teacher training in the Autonomous Republic of Crimea]: Avtoref. dys. kand. ped. nauk: 13.00.04 «Profesiina pedahohika». K., 2007. 21 s. [in Ukrainian]
60. Chukh H.P. Rozvytok pislidyplomnoi osvity vchyteliv filolohichnykh dystsyplin u pivdennykh oblastiakh Ukrainy (1940-vi rr. XX – pochatok XXI st.) [The development of postgraduate education for teachers of philological disciplines in the southern regions of Ukraine (1940s – early 21st century)]: dys. ... d-ra filosofii: 011/ KVNZ «Khersonska Akademiia neperervnoi osvity» Khersonskoi obl. rady. Kherson, 2021 r. 248 s. [in Ukrainian]; Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv

Chapter «Pedagogical sciences»

vysychykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy F.166 Nakazu Ministerstva osvity Ukrainy z osnovnoi diialnosti Op. 18.

61. spr. 1. Pro provedennia seminaru metodystiv oblasnykh instytutiv udoskonalennia vchyteliv Ukrainy [On holding a seminar for methodologists from regional teacher training institutes in Ukraine] vid 08.10.1993 №365 (heohrafichna osvita) ark. 87 [in Ukrainian]

62. spr. 1. Nakaz Ministerstva osvity Ukrainy z osnovnoi diialnosti Nakaz «Pro provedennia seminaru zav. kabinetiv biolohii Instytutiv udoskonalennia vchyteliv, holiv metodychnykh obiednan vchyteliv biolohii» [On holding a seminar for heads of biology departments at teacher training institutes and chairs of biology teachers' methodological associations] № 366 vid 08.10.1993 r. ark. 90. [in Ukrainian]

63. spr. 1. Nakaz Ministerstva osvity Ukrainy z osnovnoi diialnosti Nakaz «Pro provedennia seminaru metodystiv matematyky Instytutiv/tsentriv/udoskonalennia vchyteliv» [On holding a seminar for mathematics teachers at institutes/centres/teacher training centres] № 367 vid 08.10.1993, ark. 91. [in Ukrainian]

64. spr. 1, Nakaz Ministerstva osvity Ukrainy z osnovnoi diialnosti Pro orhanizatsiiu pidvyshchennia kvalifikatsii vykladachiv istorychnykh dystsyplin vysychykh navchalnykh zakladiv na FPKV Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu [On the organisation of advanced training for teachers of historical disciplines at higher education institutions at the Faculty of Professional Development of Dnipropetrovsk State University] № 29 vid 26.05.1992 ark. 109-110. [in Ukrainian]

65. spr. 4 Nakaz Ministerstva osvity Ukrainy «Pro dodatkovy zakhody na vykonannia Zakonu «Pro movy v Ukrainskii RSR v systemi Minosvity Ukrainy» [On additional measures to implement the Law ‘On Languages in the Ukrainian SSR in the System of the Ministry of Education of Ukraine’] № 123 vid 07.09.1992 ark. 93-99. [in Ukrainian]

66. spr. 5 Nakaz Ministerstva osvity Ukrainy «Pro zaprovadzhennia v osvitnikh zakladakh norm «Ukrainskoho pravopysu» chetvertoho vydannia» [On the introduction of the fourth edition of the Ukrainian Spelling Rules in educational institutions] № 3143 vid 02.10.1992 ark. 14-15. [in Ukrainian]

67. spr. 5 Nakaz Ministerstva osvity Ukrainy «Pro pidhotovku i provedennia Pershoho zizdu pedahohichnykh pratsivnykiv Ukrainy» [On the preparation and holding of the First Congress of Teachers of Ukraine] № 163 vid 27.10.1992 ark. 151. [in Ukrainian]

68. spr. 5 Plan pidhotovky i provedennia Pershoho zizdu pedahohichnykh pratsivnykiv Ukrainy [Plan for the preparation and holding of the First Congress of Teachers of Ukraine]. Dodatok № 1 do nakazu Ministra osvity Ukrainy № 163 vid 27.10.1992 ark. 152-154. [in Ukrainian]

69. spr. 5 «Sklad orhanizatsiinoho komitetu z pidhotovky ta provedennia Pershoho zizdu pedahohichnykh pratsivnykiv Ukrainy» [‘Composition of the Organising Committee for the Preparation and Conduct of the First Congress of Teachers of Ukraine’]. Dodatok № 2 do nakazu Ministra osvity Ukrainy № 163 vid 27.10.1992 ark. 158. [in Ukrainian]

70. spr. 5 Nakaz Ministerstva osvity Ukrainy «Pro orhanizatsiiu fakultetu pidvyshchennia kvalifikatsii vykladachiv ta fakhivtsiv z ukrainskoi movy y literatury, narodoznavstva ta ukrainskoi yak inozemnoi v Instytuti ukrainoznavstva pry Kyivskomu universyteti» [‘On the organisation of a faculty for the advanced training of teachers and specialists in Ukrainian language and literature, ethnology and Ukrainian as a foreign language at the Institute of Ukrainian Studies at Kyiv University’] № 164 vid __.10.1992 ark. 160-161. [in Ukrainian]

71. spr. 9 Rishennia Ministerstva osvity Ukrainy / Rishennia kolehii Ministerstva osvity Ukrainy vid 23 veresnia 1992 protokol 4-13 «Pro orhanizatsiiu perepidhotovky zvilnenykh pratsivnykiv narodnoho gospodarstva ta viiskovosluzhbovtiv, zvilnenykh iz Zbroinykh Syl Ukrainy, na spetsialnykh fakultetakh vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukrainy» [‘On the organisation of retraining for dismissed workers in the national economy and military personnel dismissed from the Armed Forces of Ukraine at special faculties of higher education institutions in Ukraine’] ark. 69-71. [in Ukrainian]

72. spr. 9 Rishennia kolehii Ministerstva osvity Ukrainy vid 23 veresnia 1992 protokol 4/14 «Pro vykonannia Zakonu Ukrainy «Pro zainiatist naseleennia ta orhanizatsiiu profesiinoho navchannia nezainiatoho naseleennia v navchalnykh zakladakh proftekhsivty» [‘On the implementation of the Law of Ukraine ‘On employment of the population and the organisation of vocational training for the unemployed in vocational education institutions’] ark. 72-73. [in Ukrainian]

73. spr. 9 Dopovidna zapyska pro vykonannia Zakonu Ukrainy «Pro zainiatist naseleennia ta orhanizatsiiu profesiinoho navchannia nezainiatoho naseleennia v navchalnykh zakladakh proftekhsivty» [‘On employment of the population and organisation of vocational training for the unemployed in vocational education institutions’] ark. 74-76. [in Ukrainian]

74. spr. 38. Nakaz № 152 vid 25 travnia 1993 r. «Pro orhanizatsiiu pryskorenoi pidhotovky pedahohichnykh kadriv iz spetsialnosti «Ukrainska mova i literatura» v Donetskomu derzhavnomu universyteti» [‘On the organisation of accelerated training of teaching staff in the speciality ‘Ukrainian Language and Literature’ at Donetsk State University’] ark. 179. [in Ukrainian]

75. spr. 44 Nakaz Ministerstva osvity Ukrainy z osnovnoi diialnosti Pro provedennia seminaru zav. kafedramy metodyky fizyky pedvuziv ta metodystiv OIUU Ukrainy [‘On holding a seminar for heads of physics methodology departments at teacher training universities and methodologists of the Ukrainian Institute of Education’] vid 23.09.1993 r. №355 ark. 65. [in Ukrainian]